

Hajdúsági Tükör

11. évfolyam I. szám

2018. március 15.

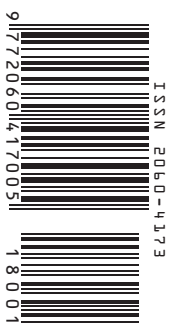
Kulturális és közéleti magazin

500 Ft

A tartalomból:

Polgármesteri köszöntő	2	Akik gyerekek maradnak	12
Harang	3	Gyilkos és áldozat	18
Mátyás király törökellenes politikájának változásai	5		

917720601417005118001

ISSN 2060-4123

Polgármesteri köszöntő

Tisztelt Olvasó!

Szeretettel köszöntöm a Hajdúsági Tükör márciusi számában. Lapunkat 11 éve alapítottuk azzal a szándékkal, hogy a város és a Hajdúság tükré legyen.

Az itt élő emberek évszázadokon keresztül a mezőgazdaság művelését fejlesztették magas színvonalra, majd az oktatás és a kultúra területén is letették névjegyüket. Mi – a mai generációk – már olyan városban élünk, ahol nemcsak kitűnő iskolák – intézmények működnek, de egyetemi kar és világszínvonalú ipari termelés is jellemzik mindennapjainkat.

Hajdúböszörmény élhető város, nem ígér többet, mint amit adni tud. Ugyanúgy, ahogy az itt élők.

Nálunk mindig is a tettek, a cselekedetek számítottak, a nagyotmondást mosolyogva, legyintve fogadták. Kötelesek vagyunk városunk öröktől fogva létező tisztaságát, a föld gazdagságát megőrizni. A jónak tűnő, de átgondolatlan, vagy pillanatnyilag kecsegtető lehetőségek sem szabad, hogy megtévesszenek. Lakókörnyezetünk, életterünk nem egy kísérleti laboratórium, ahol a rosszul sikerült próbálkozások után visszatérhetünk az eredeti ötletekhez. A környezetszennyezés, a természeti viszo-

*A március nekünk,
magyaroknak a tavasz,
az újjászületés mellett
a szabadság élményét
hozza el.*

nyokba való fölösleges beavatkozás helyrehozhatatlan károkat okozhatnak.

Térségünk évszázadokig nemzetünk és kontinensünk élettára volt. Így nézzünk és gondoljunk a földre, a tájra! A tömegtermelés, a fogyasztás önmagáért való magasztalása egy ideig eltérített bennünket hagyományos értékeinktől, azonban ma már egyre nagyobb szerepet kapnak a természetes növénytermesztés és állattartás és egy-

általán a környezettudatos magatartás gondolata.

Hajdúböszörmény első írásos említése 1248-ból származik, vagyis az idén 770 éves városunk. Mezővárosi létünk és a hajdúkiváltságolás mind történelmi tények és emlékek, amelyek erősítik a kötődésünket, identitásunkat. Ez adja kitartásunk, erőnk legjavát.

A március nekünk, magyaroknak a tavasz, az újjászületés mellett a szabadság élményét hozza el. Évről évre megállunk, visszaemlékezünk és tisztelgünk a márciusi ifjak történelemformáló tette előtt. Akkor csupa bizakodás és tettvágy volt a levegőben, világmegváltó terveket foglalmaztak meg. Azóta több traumán esett át nemzetünk, amely néha peszsimistává tesz, ugyanakkor mégis kizárólag az előretökintés és a hit visz tovább bennünket.

Bízzunk mi is a jövőnkben, magunkban és közösségünkben!

Az előttünk álló sorsfordító napokra és hetekre bölcsességet, józanságot kívánok mindannyiunknak.

Kiss Attila
polgármester

Dr. Sári Mihály

Harang

A harangszó a mindennapi életünk részévé vált. Hangja messze száll a település fölött, azon túl is halljuk. Régen a parasztember a határban dolgozva a deli harangszónál levette a kalapját, megtörölte homlokát, és ebédhez készült. Megismerjük a megszokott dallamát, a zenei hang jelentését, nem lepődünk meg a zengés lassú elhalásán. Érzelmeiket indít el, emócióink támadnak a harangszó vagy harangzúgás hallatán, nem véletlen hát, hogy a költők verseikben gyakran utalnak a harangok zenéjére. Kosztolányi Dezső a "Halotti beszéd" című versében az elveszített embertárs hangját a víz mélyén megszólaló haranghoz hasonlítja: "s ahogy zengett fülünkbe hangja,/ mint vízbe süllyedt templomok harangja / a mélybe lenn". Petőfi "A Tisza" című költeményében a harang kétségbeesetten szól "Pár nap múlva félszendergéséből / Félrevert harang zugása vert föl. / Jön az árviz!jön az árviz!hangzék". Ady Endre költeményében a "Karácsony" örömteli, lélekemelő ünnep, a harangszó is vidáman, boldogan szól: ismerősen csendül. „Harang csendül,/ Ének zendül,/ Messze zsong a hálaének,/ Az én kedves kis falumban/ Karácsonykor/ Magába száll minden lélek". Szabó Lőrinc az emberi sors és küldetés filozofikus mélységeire vonatkoztatja a harangszót, "A Bazilikában zúg a harang című versben olvashatjuk: „A Bazilikában zúgott a harang / s a parkban két fiatalember /vitázott a költő/ égi-földi feladatairól."

A Kormorán Zenekar „Három harang” című dala költői és zenei bravúr, a harang képe allegóriává szélesül, s három harang történetében három ember, nemzet és haza sorsa ölt testet.

Kormorán : Három harang

*Három hegyen, három völgyben három virág nyílt
Három harang szól, azóta vissza-vissza hív
Elvitték az elsőt messze, az otthon védelmére
A második útra indult, tengereken túl ebiedt*

*Harmadikra szállt az átok, nem ment el falujából
Új határt húzott az élet, csak énekelte hazáról
Három kapu, három élet, egy út, amin jártak
Folyók partján, magas sziklán egymásra találtnak*

*Három angyal szállt az égen a világ négy felére
Három virág porát hinti, színét festi az égbe
Három templom három bécen, az Úrhoz szól az ének
Három színből lett egy zászló, mit nem téphetnek széjjel.*

*Én Istenem adjál szállást, akárhová érek
Három harang hangját hallom, mindig hazatérek.
Három harang hangját hallom, mindig hazatérek.*

A harang az ember alkotta eszközök sorában viszonylag fiatal "zeneszerszám", alig 3500 -4000 éves. Kezdetben égetett agyagból, kőből készült a miniatűr harang, amelyet nevezünk csengettyűnek. Krisztus születése előtt ezer évvel Egyiptom-

Fotó: Internet

A prágai Orloj részlete

ban, Kínában már ezüstből és aranyból is készültek csengők, amelyek vagy kultikus célokat szolgáltak, vagy az ének-zene kísérői voltak. Olykor ruházaton hordták, a középkorban az udvari bolond csengőkkel felszerelt süvege, cipője utal vissza a sokezeréves hagyományra. A csengettyűket, csengőket egymás mellé, hangolva is elhelyezték, igen korán alkalmazták a harangjátékot. A harangjáték ma is népszerű: Prágában az Óváros téren az Orloj a Városháza falán népszerű látványosság 1410 óta. Olmützben hasonló harangjátékban gyönyörködhetünk, a derezdi Zwinger harangjátéka is nevezetes, a müncheni Városházán is ott vannak a zenélő harngok, de legismertebb a londoni a Big Ben, a Westminster palota toronyórájának a zenéje.

Az igazi nagy harangokat Krisztus előtti évezredben öntötték először. Az alakjuk különféle lehetett: méhkas, tibeti hangtál zömök palásttal, s általunk legismertebb a keresztény templomok kezdetben cukorsüveg, méhkas-, később tulipánszerű, lefelé táguló harangja.

A méhkas vagy hordó alakú harangot oldal irányból, a harang alsó részén ütötték meg egy rögzített rúddal, a keresztény templomi harang megszólaltatója a harang belsejében felfüggesztett, vasból készült lengő rúd, amelyet "harang nyelve"-ként ismerünk. A harang nyelve külön is mozgatható, a "félrevert harang" hangja emberi kézzel, a harangnyelv gyors, többszöri harangtesthez ütésével jön létre. Előfordul, hogy kézzel, kalapáccsal ütik meg ilyenkor a harangot,

vagy a harangkötéllal gyorsan a palásthöz rántják a harang nyelvét. Gyermekkori emlékek lopakodnak elő. Hat-tizenkét éves korú gyermekek gyakran játszottunk a római katolikus templomkertjében. Akkor egész nap nappal nyitva állt a templomajtó, hogy bármely áhitatra vágyó ember betérhessen, imádkozhasson. Mi gyerekek inkább a harangozót követve a toronyba mentünk fel csigalépcsőn, majd meredek recsegő létrákon a harangkötelek szintjéig, s megtiszteltetve éreztük magunkat, amikor megengedte, hogy mi szólaltassuk meg a harangokat. A

Kínai méhkas alakú harang a Tang dinasztia korából.

Fotó: Internet

harangkötél aztán két méterre emelt bennünket a padozattól. Aratás és cséplés idején a tűzör mellett nyüzsögtünk a harangok szintjén, a torony ablakából láttuk a szomszédos falvakat, a Tisza kanyargó vonulatát az erdőkel. Ekkor tanultam meg tisztelni a csodaszép harangokat, amelyek zengésére hatvan év után is emlékszem.

Óratornyokban is ismeretes a hangadás kalapáccsal, mechanikus szerkezettel vezényelt formája. A harangot mindig felfüggesztik a "füleskoronánál" fogva, a harang teste maga a köpeny vagy palást, amelynek alsó részén találjuk a harangtest vastagabb ütőgyűrűjét.

A harangszó két zengő részből áll: előbb halljuk a harangnyelv ütése nyomán keletkező kemény, érces hangot, ami a harangra jellemző, s elkülöníthető hallás után is a falu, a város megadott harangja. A nótában a várostól messze eső erdőben a szerelmes férfi így konstatálja a sajátos hangzást: "Megkondult a kecskeméti öreg torony nagyharangja" Ezután halljuk az ütés nyomán keletkező rezgő hangot, amely hosszan tart, akár percekig is.

A szerelméért búsongó férfi a kecskeméti Római Katolikus Nagytemplom Szentháromság-nagyharangjára gondolhatott, amelynek alsó sugara 75,5 cm, 2483 kilogramm, C1 hangolású, s 1852-ben öntötte Thailfingenben született pesti Schaudt András. A harang anyaga rendszerint bronz, néha az ötvözetbe ezüstöt is keverték, de tudunk üvegharagról is.

A világ legnagyobb harangja sosem szólalt meg. 1735-ben Anna Joannovna cárnő uralkodása idején a moszkvai Kreml "Iván Velikij" templomába karták beemelni az Ivan Motorin és fia Mihail által öntött harangot. A harang súlya 216 tonna, 6 méter és 14 centiméter magas, az átmérője 6,6 méter. A toronyba emeléshez felépített álványzat azonban a beemelés közben összeomlott, s a harang a földre zuhant, kitört belőle egy 11,6 tonnás darab.

A legnagyobb magyarországi harangunk a budapesti Szent István Bazilika tornyában található Szent István harang, amely 9250 kilogramm súlyával, 240 cm alsó átmérőjével is "ifjú" még, 1990-ben emelték be a toronyba a kamerák és szemünk látára. Csak ünnepnapokon szólaltatják meg. Készítője Perner GmbH Passau Harangöntőde, amely az egri Bazilika és a Mátyás templom részére is készített nagyharangokat. A debreceni Református Nagytemplom Rákóczi-harangja emlékharang, amelynek a hangját hetente hallhatjuk. A súlya 3800 kilogramm, Hilzer Ignác harangöntő mester készítette 1873-ban, alsó átmérője 198 cm. A harangon a Rákóczi címer látható, alatta ez a felirat:

*NON EST CURENTIS
NEQUE VOLENTIS
SED MISERENTIS
DEI*

Jelentése: "Nem azé, aki fut, sem nem azé, aki akarja, hanem a könyörülő Istené"

A legnagyobb magyarországi református templomi nagyharang, amely a kálvinista Róma közöségét szolgáltató egybe kalandos életó hangszer volt. A harang túlfelén a története is olvasható:

*„EZEN HARANG
1802-BEN
A NAGY TŰZVÉSZKOR
LEZUHANVÁN MEGREPEDT.
1863-BAN
A REPEDT RÉSZEK KIVÁGATTATTAK
KÉSŐBB ÚJ REPEDÉST KAPOTT.
A RÉGI ALAKBAN
ÉS FELIRATOKKAL ÚJRAÖNTETETT
1873-BAN.
ÚJRA ÖNTÖTTE
HILZER IGNACZ BÉCSÚJHELYEN
FÖLSZERELTE POZDECH JÓZSEF
BUDAPESTEN”*

Fotó: Internet

A világ legnagyobb harangja

A hajdúvárosok közül a hajdúnánási református templom 2200 kg-os (Seltenhofér Frigyes fiai által készült 1924-ben) és a hajdúhadházi 1950 kg-os nagyharangot (Gombos Lajos és Gombos Miklós alkotása 1992-ben) említhetjük meg.

A harangnak vannak egyházi és világi funkciói. Ismertebbek az egyházi szertartásra hívó harangszó, szertartásokhoz kötődő és egyházi ünnep harangszava. A lélekharang általában a templomok legkisebb harangja, amely vagy a haldokló emberhez hív, vagy a halála beálltát jelzi, vagy az Úrangyala közös imára hívó esti harangszó. A harangozási szokások eltérhetnek településenként, azonban a déli harangszó szinte mindenütt hallható, este pedig 7 vagy 8 órakor is hallhatunk harangot. A néma harangoknak is jelentése van - a harangok Rómába mennek. Nagycsütörtökön, az utolsó vacsora napja esti miséjén a "Gloria" után elnémulnak a harangok, csak Nagyszombaton, a feltámadás napján, szólalnak meg újra.

A harangszó világi jelentése összetettebb. Figyelmeztethetnek tűzvészre - ilyenkor a templom-toronyban a tűzvész irányába mutató zászlót is kitesznek. Jelezhet a harang ellenséget, árvi-zet, vihart. Köszönthette a győzőket, koronázáskor zúgtak a város harangjai, emlékművek avatásakor, államférfiak érkeztek a harang megszólalt. A harang jelezheti az idő múlását is, reggel 5,6 vagy 7 órakor szólalhat meg a lokális hagyományok sze-

rint, majd óránként kondulhat a harang. Olykor a templomok, városházak órái ütnek óránként, ami ma már csak látványosság, az időmúlás jelzésének a hagyománya lassan feledésbe merül.

A harang hagyományos világi funkciói között találjuk a hajóharang-jelzéseket. A hajóharang valóban a hajón történő munkafolyamatokat, időszereket fogta keretbe önálló kis világot teremtve a tengeren. Ködben percenként vagy gyakrabban konduló harang a másik hajónak, a világítótorony-nak szólt, vagy a hajó személyzetét utasította, saját szertartásait kísérte. A hajó megállását, az utasok felvételét is kísérte. Ma a hajókürt váltotta a harangot, de számos hajón megtartják a harangot is.

Iskolákban a szünetet, órakezdet, iskolai ünnepeket jelezte, egykor a vasúti közlekedésben is használták a vonatok érkeztetése és várakoztása idején.

A Hajdúsági Múzeum nagyszerű állandó kiállítása mutatja be a Hajdúság csengőit. Minden napon halljuk a templomaink harangszavát, a helyben lakó sok esetben a mondandóját is érti, ám a harangjainkról keveset tudunk. Hiánypótló lesz talán az a terv, hogy a Hajdúsági Tükör a közeljövőben prezentálja a hajdúböszörményi templomtoronyokban rejlő harangokra vonatkozó tudnivalókat is, s ez a rövid bevezető egy cikksorozatot készít elő.

Borók Imre

Mátyás király törökellenes politikájának változásai

Idén, a tavalyi Szent László-év után, meghirdették a Mátyás király emlékévet. Éppen 560 esztendeje, 1458. január 25-én választották magyar uralkodóvá, ültették a magyar trónra Hunyadi Mátyást, Hunyadi János kormányzó kisebbik fiúgyermekét. Ez az esemény Budán történt meg, 1458. február 14-én, a Nagyboldogasszonyról elnevezett templomban, melyet ma Mátyás-templom néven ismerünk. A király ünnepélyes megkoronázására a Szent Koronával, egészen 1464-ig várni kellett. Ekkorra sikerült az uralkodói jelvényt visszaszerezni III. Frigyes német-római császártól.

Böszörmény, a közepes méretű mezőváros, más településekkel együtt, majdnem egy évszázadig a Hunyadi-család birtokainak egyik központja volt. Brankovics György szerb despotától szerezte meg a Hunyadiak. 1448-ban lett birtokos Böszörményben Hunyadi János, majd halála után, felesége és özvegye, Szilágyi Erzsébet vette át az irányítást ezen a vidéken. Később Mátyás király birtoka lett Böszörmény városa, majd az uralkodó halála után természetes fia, Corvin János került sorra. Mindemellert más birtokos családok is rendelkeztek még Böszörmény területén, kisebb-nagyobb birtokkal, így például a Zeleméri-család is.

A törökellenes elképzelések megváltoztak

Mátyás király uralkodásának első napjai, hetei, hónapjai békében teltek, annak ellenére, hogy atyja halála után, mintegy megörökölte a törökellenes harcok irányítását. Míg Hunyadi János egyetlen nagy, nyílt csatában, szemtől szembeni harccal szerette volna legyőzni a szultánt, megsemmisíteni az Oszmán Birodalom erőit, addig Mátyás király más stratégiát választott.

Már atyjaura, Hunyadi János is felismerte, hogy egyedül a Magyar Királyság erőire támaszkodva, nem lehet sem megállítani, sem legyőzni az oszmánokat. Ő is széles nemzetközi koalíció élén szeretne volna legyőzni az Oszmán Birodalom erőit legyőzni, majd kiűzni a törököket Európából. Ennek feltételei azonban sohasem jöttek létre.

Olyan anyagi erőforrásokat, olyan széles nemzetközi koalíciót, akkora állandó hadseregeket igényelt volna ez, mellyel nem csak hogy Hunyadi János vagy a Magyar Királyság nem rendelkezett, de talán egész Európa együtt sem.

Ennek bizonyítására elegendő, ha felidézzük: bár a Vaskapunál, sőt a Jalomica partján (1442), éppen úgy, mint a Hosszú Hadjárat idején (1443-1444), több nagy csatában is győzelmet aratott, nem tudta elvenni a törökök portyázó kedvét.

Sőt, amikor a teljes szultáni sereggel került szembe, nyílt csatában, vereségeket szenvedett el a török uralkodótól. (Várna – 1444 és Rigómező - 1448)

Csak speciális feltételek megléte esetén tudta a szultáni sereget legyőzni. (A nándorfehérvári vár védelme idején – 1456). Ez természetesen semmiel nem csökkenteni Hunyadi János törökellenes diadalainak értékét.

Emiatt következett be változás Mátyás király oszmánellenes politikájában. Ő nem egyetlen, hatalmas, nagy nyílt, csatában, szemtől szembe, mindent kockára téve szeretne volna legyőzni a török seregeket, hanem előbb létrehozta volna a széles nemzetközi összefogást, megteremtette volna az anya-

Kép: Internet

gi alapokat, s majd csak ezután fordult volna szembe a törökökkel.

Így nem maradt más lehetősége, hogy addig is, míg eléri a célját, többé-kevésbé megpróbált békében élni a törökökkel, megerősítette a délvideki várakat és erődítményeket. Csakis akkor kezdeményezett támadó hadműveleteket, az oszmánok ellen, mikor az már valamilyen ok miatt elkerülhetetlen volt.

Ezt a politikát nem értették meg, talán még a leghűségesebb hívei sem, akik Hunyadi János pálcája alatt hadakozva, megtanulták, hogy az Oszmán Birodalom összes hatalma sem verhetetlen.

Éppen emiatt, lázadt fel ellene 1471-ben a nemesek egy része, és többek között, Vitéz János, esztergomi érsek, a fő- és titkos kancellár, éppen úgy, mint Janus Pannonius, a pécsi püspök is.

Annyi igazuk természetesen nekik is akadt, hogy igen jól látták: a hivatalos béke ellenére, folyamatosan folytatódtak a kisebb-nagyobb török betörések és rablóportyák, hadjáratok és zsákmányszerzések Magyarország területe ellen. Fő érvük, épp emiatt, az volt: az állandó portyák miatt, így is, úgy is, pusztul az ország, s Mátyás király semmit sem

tesz ennek megelőzéséért.

Brankovics György szerb fejedelem halála (1456. december 24.) után Szerbia maradék állama is összeomlott. Hódító Mohamed szultán nem közvetlenül a magyarokat támadta meg, hanem a minket védelmező ütközőállamokat, például a Macsói Bánságot. A fejedelem fiai közül akadt, aki a török hűbért választotta, de akadt olyan is, aki a magyar király hatalmában bízva, törökellenes hadjáratba fogott. Polgárháború robbant ki, melynek az vetett véget, hogy alig két esztendővel a nándorfehérvári oszmán kudarc után, a szultán csapatai lerohanták és elfoglalták az utolsó szerb erősegeket is, Galambócot és Szendrő várát. Ezzel a teljes középkori Szerbia oszmán uralom alá került, még hozzá pontosan 345 esztendőre. Az Oszmán Birodalom erői, innen kezdve már közvetlenül is támadhatták a magyarokat, az utolsó ütköző állam is megszűnt létezni.

Szilágyi Mihály, Mátyás király nagybátyja, Nándorfehérvár kapitánya, török fogságba esett. Isztambulban őrizték a hadifoglyot. Mikor Mátyás nem sietett kiváltani a fogságból rokonát, megölték a nándorfehérvári kapitányt, akit a törökök Kara

1458 – 1464: Magyar támadó hadműveletek

Mihál (Fekete Mihály) néven ismertek. Csak amiatt nem fordultak az oszmánok Magyarország ellen, mivel Albániában Kasztrióta György, a híres Szkanter bég legyőzte őket, 1500 török foglyot ejtett, s állítólag harmincezer török meghalt.

Még ugyanabban az esztendőben, 1461-ben meghalt Tamás István bosnyák király, fia lett az utóda, Tomasevics István, aki álmában megfojtatta atyját. Egyenlő távolságot szeretett volna tartani, így mind a magyaroknak, mind az oszmánoknak felajánlotta hűbérként országát, Boszniát. Ám csak annyit ért el, hogy mind a két hatalom bizalmatlan lett vele szemben.

A törökök mozdultak először. A szultán csapatai egyetlen villámhadjáratával elfoglalták Travnik várát, és a bosnyák fővárost, Jajcát. Mellettük még legalább egytucat kisebb erősséget foglaltak el. Hatalmas zsákmányt ejtettek, rengeteg bosnyák foglyot hurcoltak el. Tomasevics István Magyarországra menekült. Mátyásnak, ha nem akarta, hogy az utolsó, még magyar hűbéres ütköző állam is megszűnjön, lépnie kellett.

1463 októberében Mátyás, magyar csapataival együtt, ostromolni kezdte a bosnyák fővárost, Jajcát. Körülbelül húszezer katonát vitt magával, köztük 5000 gyalogost, Hadjáratát a rendkívüli hideg alaposan megnehezítette. Három hónapos ostrom után, Jajcát még az esztendő vége előtt elfoglalta. A vár török parancsnoka, maga is Mátyás szolgálatába lépett. A főváros megszerzése után, a környező kisebb erősségeket is sikerült visszaszerezni. Ám teljesen nyilvánvaló volt: a szultán nem törődik bele Bosznia elvesztésébe. Már 1464 közepén újra támadott az oszmán szultán, legalább harmincezer ember élén. Több mint egy hónapos ostromot állt ki a frissen szerzett magyar Jajca. A törökök Mátyás érkezésének hírére abbahagyták a hiábavaló ostromot. Mátyás csapatai nem a szultánt üldözték, hanem Zvornik hegyi erődjét vették ostrom alá, hogy a magyar végvárrrendszer tovább szélesíthessék. Céljuk az egykori bosnyák ütközőállam helyreállítása volt. Ám az eszések szinte lehetetlenné tették az ötszáz méter magas hegyen álló fellegvár elfoglalását. Itt már nem maradt rá idő, hogy három hónapig egyfolytában lövesse Zvornikot, mint tette korábban Jajcával. Egy hónapos támadás után,

1464 novemberében fel kellett adnia a vár ostromát.

Mátyás király bosnyák erőfeszítései felemás eredményt hoztak. A jajcai bánóság egészen Mohácsig magyar kézen maradt, ám Bosznia másik, déli fele, Szarajevó városával együtt, egyszer és mindenkorra elveszett a Magyar Királyság részére. Így nem maradt más Mátyás számára, mint támadásból visszatérni a már jól bevált védekező taktikához, a török elleni harcok során. Be kellett látnia, nyugati támogatás nélkül nem indíthat nagy hadjáratot a török ellen. Kettős végvári védelmi rendszert alakított ki, megerősítette az eddigi várakat, és újakat épített, tartott fenn. Ezzel szemben a törökök 1471-ben felépítették Szabács várát. Így a Délvidéken állóháború alakult ki.

A végvári rendszer első vonalában emelkedett Orsova és Nándorfehérvár, Szabács és Jajca vára, egész a tengerparti Klissza erősségéig. A végvári rendszer második vonalát Temesvár és Eszék, Pétervárad és Zeng erődítménye alkotta. A folyamatosan karbantartott és fejlesztett déli védvonalnak többféle szerepe volt.

Egyrészt kivédte az ellenség portyáit, illetve oszmánellenes bázisokként szolgált az innen indított portyákhoz is. Másrészt a nagyobb erejű ellenséges török támadásokat felfogták ezek az erősségek, egészen addig, míg meg nem érkezett a felmentő sereg. Harmadrészt pihenőhelyet nyújtott a Magyarországra menekülő balkániaknak, délszlávoknak is.

A király folyamatosan növelte zsoldosainak létszámát. A későbbi Fekete Sereg magvát csehek és lengyelek, németek svájciak adták. Hozzájuk csatlakoztak a magyar erők. A Fekete Seregben egyaránt akadtak nehéz- és könnyűlovások, de még a gyalogosok és a tüzérség is külön fegyvernemet alkotott, akárcsak a naszádosok.

Szabács viadala (1475-1476)

1466 után Mátyás király nem foglalkozott többé komolyan a nagy, törökellenes támadó hadművelettel, melyet egy nemzetközi sereg hajtott volna végre, természetesen az ő vezérletével. (Bár külső levelezésében mindig hangoztatta elkötelezettségét, szavaihoz nem csatlakoztak tettek.) Mátyásból nem az elszántság vagy a bátorság hiányzott. Apja

harcai és saját tapasztalatai arra intették: nemzetközi segítség nélkül, pusztán Magyarország erejével, semmire se jut a pogány ellen. Emiatt látott neki egy közép-európai birodalom összekovácsolásának, saját irányítása alatt.

Mátyás, az 1474-es oszmán betörést, melynek során a pogányok egészen Nagyváradig jutottak, megbosszulandó, oly török célpontot keresett, melynek legyűrése könnyű s látványos sikert hozhat. A királynak azonban esze ágában sem volt felrúgni az erőegyensúlyt, s mindent kockára tenni egy nagy, nyílt, Mohamed szultán elleni csatában. Ennek a feltételnek kiválóan megfelelt Szabács vára, a Száva déli partján. Az erődítmény teljesen fából épült, falait vastag tölgyfagerendákra erősített vesszőfonatok védtek, s földdel is megerősítették. Jól ellenállt az ágyúzásnak, mégis inkább stratégiai helyzete miatt volt jelentős erődítmény. Ez volt a Szerémség és Szlávia magyar területei elleni török portyázás központja. Elsőrangú helyen fekvő, másodrangú erődítménynek számított.

Mátyás seregének magvát hatezer külföldi zsoldoskatonára és tízezer magyar nehézlovas alkotta. Hozzájuk kell számítani még a román vajdák segélyhadait is, akárcsak az erdélyi csapatokat. Itt vetették be először a Délvidéken a későbbi Fekete Sereg zsoldoskatonáit a törökök elleni harcban. Hájóhadat is bevetette, mely legalább 350 hajóból állt, s dunai naszádosok vezették. Különös figyelmet szenteltek a tüzérségnek is, mely sokféle, kisebb-nagyobb ágyúból állt. Mindösszesen a támadó magyar sereg létszáma elérhette akár még a többtízezer főt is, mely az 1200-1500 főnyi szabácsi török janicsár védősereg ellen, előrevetítette a könnyű és gyors győzelem reményét, mielőtt még a Mohamed szultán török seregei a vár felmentésére siethettek volna.

Mátyás csapatai először is sáncokat emeltek, majd ágyúzni kezdték a várat. Egy hónapig tartott a tüzérségi előkészítés, csak ezután próbálkoztak meg a magyarok a gyalogos rohammal. Közben azért még arra is volt idejük és erejük, hogy a környékbéli, kisebb várak török csapatainak felmentő seregeit elkeressék Szabács alól. Még a Száva folyóról is lőtték a várat a hájóhad segítségével. Báthory István országbíró különösen kitüntet-

te magát a harcokban.

Az ostrom harmincharmadik napján, 1476. február 15-én, a szabácsi török védősereg maradéka, mintegy hatszáz ember, megadta magát, több hónapos harc után. Éppen idejében tették ezt meg, hisz félő volt, a korábbinál nagyobb létszámú török felmentő sereg érkezik Szabácshoz. Az ostrom sérüléseit Mátyás hamar kijavíttatta, így Szabácsot még erősebbé tette.

A magyar uralom alatt, a vár köré egy teljesen új közigazgatási egységet, a szabácsi bánsgót szerveztek. Az erődítmény így betagozódott a magyar végvári védővonalba. Miután Mátyás elfoglalta Szabácsot, szinte azonnal hazaindult, s tél végére, márciusra, már ismét Magyarországra érkezett. Itt vonta le a sikeres hadjárat tanulságait.

Csaknem fél éves erőfeszítés után, rengeteg anyagi ráfordítással, Magyarország minden katonai erejének bevetésével, másfél hónapi kemény harc után, sikerült visszafoglalnia egy közepesen erős török határvárat. Mátyás nem pazarolta embereinek életét elsietett és felesleges rohamokkal, inkább a hosszadalmas kiéheztetésben, a szervezett ostromban bízott. Megmutatta, hogy nem csak a mezei gyalogos- és portyázó lovasharchoz ért kitudón, de a várívás mesterfogásait is jól megtanulta atyjától. Ahol lehetett, kihasználta a kisebb-nagyobb folyók nyújtotta előnyöket. Megszervezte és irányította a dunai naszádos flottát. Ezt a hajóhadat még tűzfegyverekkel is felszerelte. Legénységét főként szerbekből és más délszlávokból toborozta össze a magyar uralkodó, akiket zsoldos katonaként használt fel. Nem feledkezett meg a tüzérség fejlesztéséről sem, egyaránt használt hajítógépeket és ágyúkat is hadseregében.

Az is kiderült Szabács várának ostroma idején, hogy a frissen szervezett, nyugaton nagy sikereket elérő Fekete Sereg teljesen és tökéletesen alkalmatlan a török könnyűlovas portyázók elleni harcra. Így bebizonyosodott: Magyarországnak egyedül, esélye sincsen megrengetni az Oszmán Birodalom világpolitikai helyzetét. Ám Mátyás belső ellenzékét sikerült elhallgattatni a szabácsi sikerrel.

Szabács várának ostromát és bevételét, Mátyás diadalát egykorú, magyar nyelvű, törtéris ének is megörökítette. Ezután három esztendeig csak kisebb török portyák fenyegették a magyar területeket, a szultán maga nem. Ezekben főként könnyűlovas akindzsik és gyalogos aszabok vettek részt, janicsárok és szpáhik nem. Az oszmán portyázók főképpen az Al-Duna vidékéről törtek be az országba. Közben Szendrő vidékén a törökök több kisebb-nagyobb palánkvárat is elfoglaltak a magyaroktól. Válaszcsepásképpen, a magyarok is többször megrohanták Moldvát és Havasalföldet, a két oszmán szövetséges román fejedelemséget.

Az aktív védelem politikája azt kívánta meg, hogy állítsák meg a törökök Magyarország elleni támadásait, ugyanakkor viszont tartózkodni kellett Mátyásnak a nagyobb szabású támadásoktól is.

Kinizsi Pál és a kenyérmezei csata: 1479. október 13.

Ahhoz, hogy Mátyás király valóra válthassa nyugati irányú terveit, tartós tűzszünetet kellett kötnie Mohamed szultánnal. A két hatalom közötti béketárgyalások legnagyobb akadálya nem volt más, mint az állandó török határvidéki portyázás. A Magyar Királyság elleni betöréseket a határ menti török végvárak parancsnokai vezették többnyire

lovaskatonáik és gyalogosaik élén.

Ezekben a rajtaütésekben és dúlásokban többnyire nem gyalogos janicsárok és lovas szpáhik vettek részt, hanem török könnyűlovas akindzsik és páncél nélkül harcoló aszab gyalogosok. Céljuk nem a területfoglalás és a várívás volt, sokkal inkább csak a fosztogatás és a pusztítás. Természetesen, ha teheték, ezeket a kegyetlen beütéseket a magyar végváriak maguk viszonzták. 1479-ben, a velenceiek elleni háború végeztével, elerősödtek ezek a portyák a magyarok ellen is. Mátyás egy jelentős szervezeti változtatást hajtott végre, hogy a török betöréseket megfékezhesse. Létrehozta az Alsó Rézsek Főkapitányságát. Ennek központja Temesváron volt. Nem kevesebb, mint tizenegy vármegye tartozott a befolyása alá. Irányítójának feladatai között kapott

II. Mehmed török szultán

helyet az oszmán portyák megfékezése is. Emiatt a teljes déli határszakasz három magyar méltóság keze alá került: a dalmát horvát-szlávon bán s az erdélyi vajda mellett, már az Alsó Rézsek főkapitánya is védekezett. Az újmódi határszervezet akkor vizsgázott először, mikor az oszmánok 1479. október elején Erdélyre törtek rá.

Legalább tizenötezer akindzsit számlált a török had. A teljes sereget a ruméliai akindzsik vezetője, Haszanoglu Isza bég irányította. Alvezéreit a határon szolgáló akindzsi-bégek közül nevezte ki. Egykétézer katona élén még maga a havasalföldi fejedelem is csatlakozni kényszerült hozzájuk. Nem túl sok szpáhi és janicsár társult hozzájuk. Egypár kisebb ágyúkat hoztak magukkal, az erődtemplomok és kisebb megerősített kastélyok elleni harcra. Havasalföld felől törtek be, a Lator-folyó völgyén keresztül, 1479. október 9-én. Rövid ittlétük alatt is legalább kétszáz erdélyi falut tettek tönkre s raboltak ki, vagy égették fel. Rablott kincsekkel és rengeteg foglyukkal már éppen távozni szerttek volna Erdélyből a sikeres portya után, mikor a magyarok válaszcsepásra határozták el magukat.

Báthory István erdélyi vajda azért nem avat-

kozott közbe eddig, mivel jelentős számbeli hátrányban volt. Csak akkor vállalt csatát a törökökkel szemben, amikor értesült róla, hogy a támadók Erdély elhagyására készülnek. A támadók tömegtelen foglyukkal, tömérdek zsákmányolt kincsekkel együtt már nyilván nem haladtak olyan gyorsan, mint a fosztogatások elején. Báthory addig is, míg nem cselekedhetett, értesítette a Temesváron tartózkodó Kinizsit, segítségül hívta még a címzetes szerb despotát, Brankovics Vukot is, valamint a szintén szerb, neves portyázót, Jaksics Demetert, rác könnyűlovasaival együtt. Utóbbiak a Tiszántúlról érkeztek meg Kenyérmezőre. Így már biztos lehetett az erdélyi vajda abban, amint a segítségül hívott rác s magyar seregtestek megérkeznek, van még esélye felvenni a harcot a rablóhordakkal szemben.

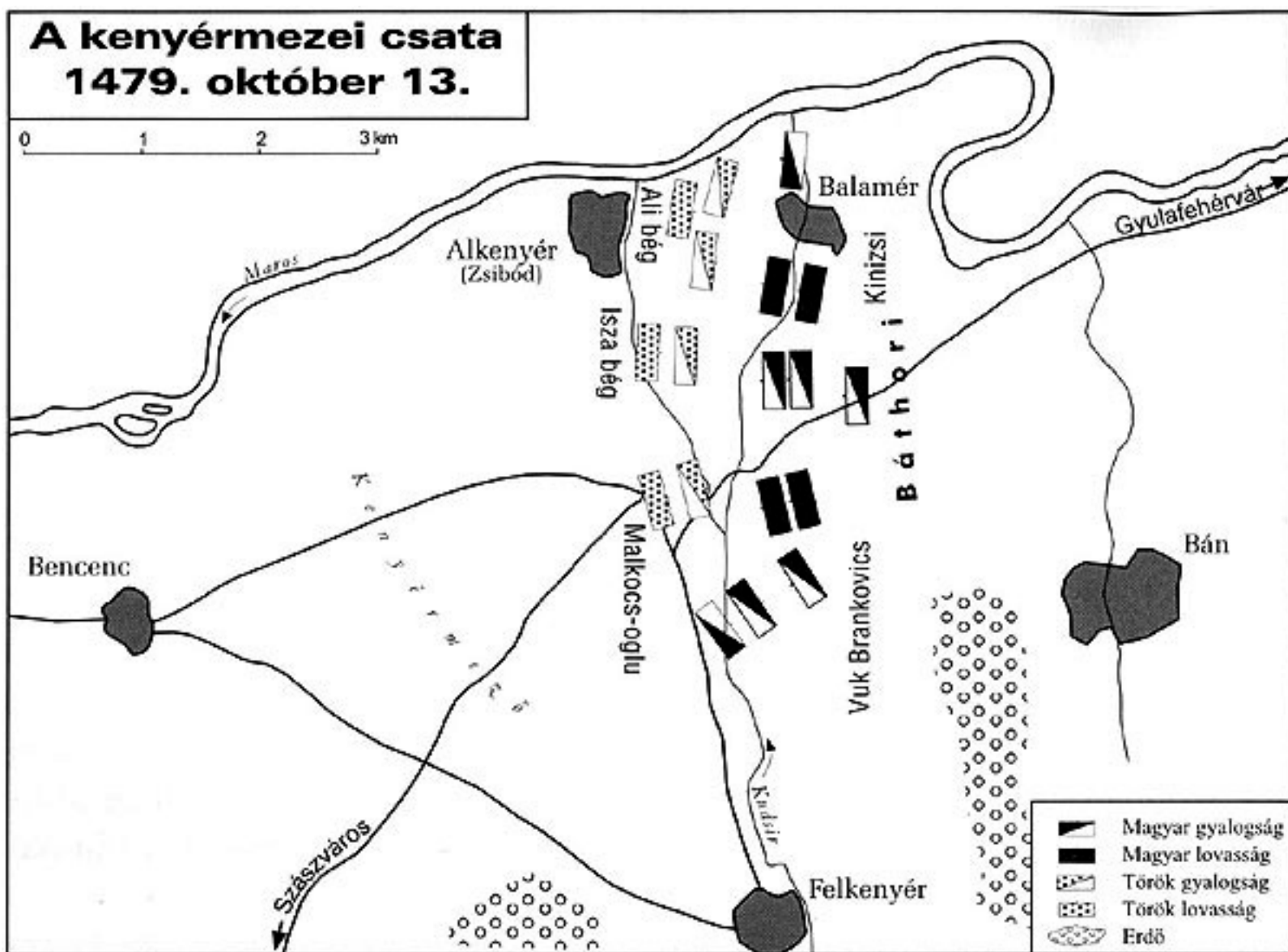
A csata helyszínét, a Kenyérmezőt, gondosan választották ki a magyarok az ütközetre. Ez tulajdonképpen nem volt más, mint a Maros folyó kanyarulatai által határolt fennsík.

A viadal éppen Szent Kálmán napján, október 13-án esett meg. Hosszan tartó kemény küzdelem volt, nem kevesebb, mint négy álló órán keresztül tartott. Délután tizenhárom órakor kezdődött, s a mérszálásnak csak a sötétedés vetett véget. Báthory István serege, mely szembenézett a törökökkel, jelentős számbeli hátrányban volt. Legfeljebb 12-15000 katonát irányíthatott az erdélyi vajda. Báthory csapatai többféle nemzetiségből tevődtek össze. Akadtak a magyar hadban szász gyalogosok, éppúgy, mint székelyek vagy románok. Rác gyalogosok és könnyűlovasok is küzdöttek a magyarok oldalán a kenyérmezei csatában. De ágyúkkal nem rendelkeztek a magyar katonák.

A küzdelem nem kezdődött el azonnal, ahogy a két sereg megpillantotta egymást. Legalább háromórányi várakozás után támadtak csak a törökök. A betörő, portyázó török sereg, éppúgy, akár a magyar had, három különböző szárnyra tagolódott. A magyarok jobbszárnyán kapott helyet, Kinizsi Pál keze alatt a nehézlovasság. Kivétel nélkül valamennyien, páncél viseltek a testükön. A sereg balszárnyán foglaltak helyet Brankovics Vuk szerb despotá rác gyalogosai, éppúgy, mint azok a szerb könnyűlovasok, akiket Jaksics Demeter, a híres-hírhedt seregvézér irányított. Ezen szárnyon álltak csatarendbe az erdélyi román gyalogosok is. A szász gyalogosok kaptak helyet a sereg bal szélén, a szebeni gróf parancsnoksága alatt.

A csatarend közepét foglalta el a magyar fővezér, Báthory István erdélyi vajda, gyalogos danárjával. Ezek a vitéz katonák a magyar nemesek főúri bandériumaiban és az erdélyi főpapi seregtestben kapták meg a saját helyüket. Ez utóbbiaknak Geréb László erdélyi püspök parancsolt. Előttük már csak a székely gyalogosok álltak. Őket, mint mindig, hagyományosan a székelyek ispánja irányította. A különböző megyei hadak lovasai is itt kapták meg helyüket a harcrendben.

A török csapatokat alkotó könnyűlovasok parancsnokai a bégek voltak, akik között akadtak olyanok, akik a híres Mihallu-család katonái voltak. (Ők Nikápoly és Szendrő, valamint Plevna és Szófia vidékén foglalkoztak állattenyésztéssel. Akadtak olyanok is akindzsik közül, akik a hírhedt Turakhanlu-féle hadhoz tartoztak. Ők békeidőben Móréában, a mai Peloponnészoszi-félszigeten vándoroltak. Voltak ám olyanok is, a száguldóknak is nevezett akindzsik között, akik Evrenosz-nemzetség hadaihoz tartoztak. Ezek Albánia és

Dalmácia hegyes vidékein próbáltak megélni. Mindig is nagyon szívesen csatlakoztak a magyarok ellen vezetett zsákmányoló és fosztogató török hadjáratokhoz. Végül, de nem utolsósorban, akadtak az Erdélybe törő akindzsiak között olyanok is, akik a nevezetes Malkocsoglu-nemzetség könnyűlovasai voltak. Ezek főképpen az Al-Duna és Bosznia vidékén laktak békeidőben. Egyik legnagyobb központjuk nem volt más, mint Szilisztra vára. Ezt a vidéket vallották otthonuknak azok a könnyűgyalogos aszabok is, akik maguk is részt vettek a kenyérmezei ütközetben. A kenyérmezei ütközetben az akindzsi bégségek teljes hadereje részt vett, gyalogosok és könnyűlovasok, aszabok és akindzsiak egyaránt.

Nemcsak a magyarok, de a törökök is három különálló csapatra tagolódtak a csatában. Kinizsivel Pál ellen, a jobbszárnyal szemben kapta meg helyét Kodzsa Ali bég, csapatai élén. Középen, Báthory vajda dandárja ellenében, az egész török had parancsnoka, Haszanoglu Isza bég vette fel a harcot. A balszárnyal szemben, ahol a szerb gyalogosok és könnyűlovasok, a román lovaskatonák és a szász gyalogosok vitéztek, a törököket Malkocsoglu Báli bég vezette, akinek parancsnoksága alá tartoztak a határvidéki akindzsi bégségek lovaskatonái. Minden török könnyűlovas csapat előtt gyalogos aszabok küzdöttek. Ide voltak beosztva a törökök havasalföldi román segédcsapatai is, IV. vagy Ifjabb Basarab Tepelus vajda parancsnoksága alatt. Malkocsoglu Báli bég azonban neki is parancsolt. Nemcsak ő, de még hét kisebb oszmán szandzsákbégség csapatai is résztvettek a kenyérmezei ütközetben.

A csata tulajdonképpen úgy kezdődött, hogy a jelentős létszámfölényben levő oszmán-török csapatok megpróbálták legázolni a magyar csapatokat.

Heves harcokban középen és a balszárnyon sikerült is hátrálásra kényszeríteni a magyarokat. De a jobbszárnyon Kodzsa Ali bég, könnyűlovasai élén nem mert szembeállni Kinizsi nehézpáncélosaival, ezért inkább elhagyta a csatateret. A megfutamodás után Kinizsi csapatai élén megrohmozta a közepén álló, Báthory ellen harcoló Haszanoglu Isza bég gyalogos aszabjait és a lovas akindzsiiket. Azok nem bírták el a kettős nyomást, ezért maguk is megfutamodtak. Ezzel magukkal rántották a bal szárnyon álló szerbekkel s románokkal, szászokkal küzdő Báli bég embereit is. Csak a havasalföldi segédcapatok gyalogosai maradtak a csatamezőn. A magyarok árulóknak tartották őket, alig kegyelmeztek meg néhányuknak, csaknem mind elesetek. A törökök amúgy is hatalmas veszteséget szenvedtek. Vezetéik közül elesett többen is elesetek. Velük együtt legalább hater ezer török martalóc akindzsi és aszab holtteste hevert a Kenyérmezőn. Ezer havasalföldi menekedett csak meg, hiszen az oláh gyalogságot csaknem az utolsó szálig felmorzsolták a csatában Kinizsiék. Aki a törökök közül megmenekedett a csatából, azokat a környékbéli parasztok öldösték le kíméletlenül a havasokban. A magyarok jelentős zsákmányt ejtettek, a többi között harmincezer török lovat is elhajtottak. Innen tudhatjuk, az akindzsiak közül eredetileg legalább tizenötezen vettek részt a portyán. A magyar veszteségek is hatalmasak voltak ám, mivel legalább háromezren haltak hősi halált a kenyérmezei ütközetben. Közülük legalább ezren gyalogoskatonák voltak. A csata így egyike volt a magyar-török háborúk legvéresebb összecsapásainak. Ugyanolyan ritka is volt, mint a hasonló méretű magyar győzelem.

A kenyérmezei ütközet hatalmas harcászati siker

volt. Hadművészetileg azért volt tanulságos esemény, mivel bebizonyította: az oszmán hadsereg még hatalmas túlereje ellenére sem képes arra, hogy helytálljon a zárt rendben, fegyelmezetten küzdő magyar nehézlovasságnak. A győzelem híre hamar elterjedt egész Európában. Sőt még a magyar kobzosok is megénekelték a diadalt. Itt alapozta meg hadvezéri hírnevét Kinizsi Pál, aki országos főkapitány és temesi gróf lett.

Védekező hadműveletek: bosszuló portyáktól a tartós török tűzszünetig

Mohamed szultán, a hatalmas nándorfehérvári vereség után lemondott arról, hogy egyetlen hadjáratban semmisítse meg minden ellenfelét. Inkább arra figyelt, hogy a már elfoglalt területeken megszilárdítsa uralmát, és a kisebb-nagyobb, még keresztény fennhatóság alatt álló területeket hozzácsatolja az Oszmán Birodalomhoz. Így 1459-ben meghódította Szerbia maradék területeit. Alig néhány esztendő múlva, beolvasztotta birodalmába a móreai (peloponnészoszi) görög területeket is. Ugyanígy bánt el Anatóliában a trapezunti görög császársággal is a török szultán. Szkander bég (Kasztrióta György) halála, 1468 után, leverte a törökellenes albán felkelőket. Oszmán fennhatóság alá került Anatóliában néhány turkomán fejedelemség és egy megerősített genovai telep is. A velenceikkel is sikeresen háborúskodott Mohamed szultán, görög területeket csatolt el tőlük. 1475-ben sikerült levernie a Krími Tatár Kánságot is. Ennek bukásával szinte a teljes Fekete-tenger oszmán beltengerré változott. A tatárok immár török szolgálatban portyáztak Oroszország és Lengyelország, valamint Havas-

Kegyetlenkedő török martalócok

alföld és Moldva ellen. Ez a hűbéri viszony nem kevesebb, mint három évszázadig állt fenn, a tatárok és törökök közt.

A kenyérmezei csata után várható török visszacsapást megakadályozta a Hódítónak is nevezett Mohamed török szultán váratlan halála, 1481 májusában. Halálával egy olyan szultán távozott az Oszmán Birodalom éléről, aki megkészserezte államának területét. (850 ezer km²) Ez körülbelül akkora terület, mint a mai Franciaország és Németország együttesen. Belpolitikailag is megerősítette országát. A keresztény és a zsidó vallás híveit is védelmezte. Ő szervezte meg az első oszmán flottát is, melybe főleg muzulmán kalózkapitányokat fogadott fel.

Két fia között polgárháború tört ki, melyben a későbbi II. Bajezid szultán diadalmaskodott, fivére, Dsem herceg felett. A vesztés szultánfinak azonban sikerült elmenekülni. Több európai udvart is megjárt, míg végül Rómában tették börtönbe Dsem herceget. Így a pápa kapta meg a Dsem ellátására és foglyul tartására szánt török pénzsegélyt, mivel a szultán, hogy ne okozzon problémát, kénytelen volt sarcot fizetni, hogy öccsét tartsák börtönében. Mátyás király maga is foglalkozott azzal a tervvel, hogy Dsemet felhasználja a bátyja ellen, ám ebből semmi sem lett.

Időnként Kinizsi, feladatának megfelelően, betört az egykori szerb és bolgár területekre. Ezek a portyák többek között azt is bizonyították, éberen őrködik a magyar határszél biztonságán. Harám török palánkvára alatt, szerb sajkások és nándorfehérvári magyar végvári vitézek nagyobb győzelmet arattak, 1481. november 2-án. Innentől kezdve, immár Kinizsi parancsnoksága alatt harcolva,

egészen Kruseváig jutottak. Innen gazdag zsákmánnyal megrakodva, rengeteg fogollyal és több török zászlót hozva, visszafordultak. Sok fegyveres szerbet is magukkal hoztak, akiket könnyűlo-

Kinizsi Pál elképzelt képe

vasként használtak, a török portyák okozta embervesztés pótlására, a Délvidéken. A portyázó harcokban az is feltűnhetett a figyelmes szemlélőnek, hogy a magyar lovasság többször is kiválóan együttműködött Brankovics Vuk szerb despota folyami hajóhadával. Kinizsi 1482-ben a betörő portyázókat Becse mellett, Torontál vármegyében, szinte az utolsó emberig megsemmisítette.

Mátyás királyt egyre jobban foglalkoztatta III. Frigyes német-római császár elleni háborúja. Így mindkét félnek jól jött, hogy a törökök és magyarok 1483-ban, ötesztendő békét kötöttek egymással, melyet később mindig meghosszabbítottak, egészen Szulejmán trónra lépéséig, 1521-ig. Ez persze nem jelentett valódi békét, csak a nagyobb hadjáratok szüneteltek, a támadó háborúk. A kisebb török és magyar portyák folyamatosak voltak.

Kinizsi Pál alsó-magyarországi főkapitány, saját haláláig, 1494-ig, folytatta törökellenes portyázásait. Több ízben is (1490, 1492, 1493, 1494) is vissza tudta verni a törökök portyáit. Kinizsi maga is Szerbiában, hadjárat közben halt meg. Délvidéki feladatait Corvin János herceg, Mátyás király természetesen vette át.

Összességében Hunyadi János fia, sikeres védelmi politikát folytatott, hiszen meg tudta védeni az országot a török hódítástól. Ugyanakkor jelentős mértékben sikertelen is volt ez a védelmi taktika, hiszen hatalmas költségekkel járt, s ez nem támadó politika volt, hanem csak állóháború. Elegendő, ha csak arra emlékeztetünk, hogy a teljes végvári rendszer fenntartása, nem kevesebb, mint negyedmillió aranyába került a királynak. Ez Mátyás évente befolyó jövedelmének, kerekén az hétszázötven ezer aranyának az egyharmada volt. Ezt az esztendőnkénti jövedelmet Mátyás utódai sehogyan sem tudták előteremteni, így eladósodtak.

Mátyás királynak sikerült teljes egészében megőriznie Magyarország területi egységét. Az általa kiépített és fenntartott kettős magyar végvárrendszer, még az uralkodó halála után is sokáig ellátta a feladatát a törökellenes harcokban.

Balla Zoltán

Akik gyerekek maradnak

A Magyar Írószövetség Bajza utcai székházában nehéz sorsú gyerekek felszabadultan, mosolyogva vettek részt a játékban. (Kép: A Kertész László Hajdúsági Irodalmi Kör archívumából.)

Most öt éve annak, hogy Papp-Für János költő, zenész, a Magyar Írószövetség választmányi tagja, a Tokaji Írótabor Egyesület és a Magyar Írószövetség Hajdú-Bihar Megyei Csoportjának titkára, a Kertész László Hajdúsági Irodalmi Kör elnöke, Bella István-díjas, a Hajdúböszörményi Írótabor megálmodója különös dologra adta fejét: elhatározta, hogy értelmileg akadályozott gyerekeknek szervez és tart zenés, rendhagyó irodalomórát.

Hajdúböszörményben, ahol családjával él és dolgozik, szembesült először azzal, hogy költészeti bemutatója lehet, hogy nem ér célba az egyik intézményben, ahol kizárólag közepes és súlyos értelmi akadályokkal küzdő gyermekek tanulnak.

Ahogy mondja: költői énjének ebben a feladatban találta meg a lényegét és értelmét. Közelebb hozni az irodalmat a társadalomnak egy olyan szegmenséhez, amelynek tagjaival az ún. „épek” nagyon sok esetben nem találnak közös nevezőt, vagy éppen nem tudnak velük mit kezdeni. Pedig, ahogy a költő, mottója szerint is tartja: a harmónia a sérültben és az épben is közös. Rájött, hogy költői pályájának és érzékenységének az értelmi fogyatékkal élő gyerekek körében van a legnagyobb haszna.

S mivel misszióként éli meg a kortárs irodalom „gyermek-közelbe” való helyezését, hamar végigjárta/járja – pontosabban: végiggitározta/gitározza – a közeli és távolabbi oktatási intézményeket, ugyanis nem mellesleg gitározik is, amivel még inkább kiteljesítheti a küldetését.

Beszélgj arról: hogyan is kezdődött, mi motivált, hogy az értelmileg akadályozott gyerekeket „zeneileg és irodalmilag” egyaránt felkarold?

Egyrészt a véletlen hozta így. A Magyar Írószövetség rendhagyó irodalomóra programja keretében tartottam iskolákban költészeti bemutatókat. Az egyik hajdúböszörményi intézmény jelezte (ez a Dr. Molnár István Óvoda, Általános és Speciális Szakiskola, Kollégium és Gyermekotthon), hogy náluk kizárólag közepes és súlyos értelmi akadályokkal küzdő gyermekek tanulnak, a foglalkozást abban a formában – ahogy a „rendes” képessé-
güeknek összeállítottam – nem tudják fogadni, mert ezeknek a gyerekeknek az értelmi szintje ehhez nem megfelelő. Ez engem nem hagyott nyugodni, beszéltem a vezetőséggel, megpróbálhatnám-e a gyerekekkel közösen kialakítani azt a formát és tartalmat, ami számukra is

befogadhatóvá, elérhetővé, érthetővé tenné az órát. Partnerek voltak ebben, így a szakpedagógusokkal karöltve addig alakítottuk a tematikát, amíg működőképes lett a gyerekek körében.

Másrészt már régóta motoszkált a gondolataimban: hogyan lehetne még közelebb hozni az ifjúsághoz az élő irodalmat. Egyszer csak azon kaptam magamat, hogy speciális gyermekverseket kezdtem írni, ezekhez Gerendás Péter Liszt-díjas zeneszerző és gitár-művész – akire gyerekkorom óta felnézek és tisztelek – kérésére zenét szerzett. Rózsa Sándor basszusgitáros barátommal összeállítottunk egy zenés műsort Versek, rímek, dallamok címmel. A pedagógusok arra intettek: náluk nem valószínű, hogy működik a programunk, ezért úgy döntöttem, átalakítom. Szakemberekkel konzultáltam és kifejlesztettem egy olyan játékos-interaktív modellt, amely az értelmileg akadályozott gyerekeknek is hasznos szórakozás.

Százból legfeljebb egy-két segítségre szoruló gyerek ismeri fel a rímeket – voltak ilyen hangok is –, helyett már az első órán bebizonyosodott, hogy fegyelmezettek, aktívak, ráérzőek, és egyetlen rímes talalós kérdés sem maradt részükről megválaszolatlan.

A műsort és a „molnáros” gyerekeket – bírva Kiss Attila polgármester úr támogatását –

Két kép a Pető Intézetből (A Kertész László Hajdúsági Irodalmi Kör archívumából.)

autóbuszsal felvittük a Magyar Írószövetség Bajza utcai székházába, ahol nemcsak Halász János államtitkár úr jelenléte okozott meglepetést, hanem a gyerekek Takács Nikolas énekes-sel közösen elénekelhették a Halleluját.

Az államtitkári vizitkor dőlt el, hogy a küldetésünk megfelel Balog Zoltánnak, az Emberi Erőforrások Minisztériuma minisztere elképzeléseinek is. Először államtitkári keretből, aztán a miniszteri keretéből kaptunk támogatást. Ma már a Nemzeti Kulturális Alaphoz benyújtott pályázatainkból fedezzük a felmerülő költségeinket. Hajdúdorog, Derecske és Berettyóújfalú majd Hajdú-Bihar Megye további településeivel való bemutatkozás után országos programmá bővült az óratorozat. A budapesti Pető Intézet tanulói előtt is többször felcsendültek már a megzenésített gyermekversek.

Nagyon sok előítélet él az egészséges emberek fejében a fogyatékkal élőkkel kapcsolatban. Legtöbbek arcára már attól is kiül a zavar, ha közlekedési eszközön egy Down-szindrómást látnak. A

negatív jegyek felszámolását elősegítendő elárulnád, hogy mitől szerethetők a fogyatékkal élők, és mi van meg bennük, ami bennünk, egészséges emberekben nincs?

Tisztában vagyok a sztereotípiákkal, tudom, hogy sokan úgy vélekednek, hogy jobb elkerülni a fogyatékkal élőket. Bevallom, én minden alkalommal izgatottan várom a velük való találkozást. Magam sem tudom megmagyarázni, miért vonzodom ennyire a világukhoz, de tény, hogy képes vagyok pillanatok alatt elnyerni a bizalmukat, innentől kezdve zökkenőmentesen zajlanak a foglalkozások. Az egyik legfontosabb, amit ezek között a gyerekek között megtanultam, az az, hogy elvárják, hogy ne éreztessük velük azt, hogy betegek.

Milyen lélekközelítési szempontokat követsz, hogy könnyen meg tud nyerni őket?

Az első öt perc feszengése után a közvetlenségem/ünk varázserővel hat. Mindig bemutatom az előttem: ki vagyok, honnan jöttem,

miért vagyok itt. Csodálkoznak, hogy látnak egy élő költőt. Természetesen ők nem mondják, hogy miért vannak ott az adott intézményben. Én sem firtatom. Zenei kísérettel szólok meg a versek-dalok Rózsa Sándor baszuszusgítáros kollégám segítségével, közösen is éneklünk, illetve a szerepjáték is része az órának. Találós kérdésekkel igyekszem interaktívvá tenni a foglalkozást, mondjuk rímkereső játékkal, amit ritmusokkal támasztok alá. Első körben szinte a szájukba adom a megfejtést, így a sikerélmény után megnyílnak, a továbbiakban már kevesebb segítségre van szükségük. A közvetlenségem után elszáll a rémület, a tanulásnak hitt egy óra dalos, verses kikapcsolódás alakul. S hogy mondjak egy rímes fejtörőt is: „Minden kerítésen kilát hosszú nyakával a...” Ugye, hogy kitalálják? De higgye el a Kedves Olvasó, a kutya, a majom, az őz, de még a bolha sem marad rejtve a rímek mögött.

Tudom és érzem, hogy a zene, a harmónia, a ritmus, a rímképzés rávezeti őket a feladatok megoldására. A velük közösen eltöltött idő pedig hozzátesz az életükhöz, számukra is

Az „Akik gyerekek maradnak” című könyv nyomdai lapjai (Kép: A Kertész László Hajdúsági Irodalmi Kör archívumából.)

A Duna Tv Család-barát című műsorában (Kép a Duna Tv fotó archívumából)

használható lesz az irodalom. A szakemberek tudják és be is vetik a ritmus, a zene, a mondókák sérült gyerekekre gyakorolt hatását. Ők, akik sokszor egyensúlyproblémával is küzdenek, biztos támpontot lelnek a versikékben – sokszori ismétlés, tanulás után képesek megjegyezni, elmutogatni azokat. Az, hogy milyen további tartalékok vannak ezekben a gyermekfejekben az órákon kiderült: Hajdúdorogon egy olyan gyermek eresztette el a hangját, aki más különben még nem énekelt a közösség előtt, a speciális intézmények tanulói pedig bebizonyították – amit szintén tudtak már a szakemberek –, hogy cseppet sem várnak más megközelítést, mint ép társaik, csak a módszert kell kellően hozzájuk alakítani.

Milyen sajátos szempontokat veszel figyelembe az óra menetének kialakításához?

Ezekben az intézményekben életkorukat tekintve hattól húszéves fiatalokkal foglalkoznak, de a koruk és az értelmi fejlettségük nem áll összhangban, ellentétben a velük egykorú ép társaikkal. Azt is figyelembe kellett vennem, hogy a csoportokban egyaránt megtalálhatók tanulási nehézségekkel küzdők, enyhe, közepes vagy súlyos értelmi sérültek. Utóbbiakhoz lassabban és egyszerűbb témákkal tudunk közelíteni. A verseket ezenkívül a mindennapi tapasztalataikhoz próbáltam igazítani, hogy az ő történeteik, érdeklődésük fogalmazódjon meg – a tanórák menete, a szerelem, az öltözködés, a trendi dolgok – az ő nyelvükön, így könnyebben és sajátjukként fogadják be azokat. Ez az, amire az egészet alapoztam, és ezért is

működik: egy pillanatig se érezzék azt, hogy a fogyatékoságuk áll a fókuszban. Egyenrangú partnerekként vesznek részt a foglalkozáson.

Vannak-e szakmai visszajelzések a foglalkozások sikeréről?

Mivel pályázati források teszik lehetővé az órákat, eleve nagyon sok hasznos szakmai véleményt kapok a szociálpedagógusok beszámolóiból. De a legfontosabb visszajelzések természetesen a gyerekektől származnak: egy ilyen foglalkozás nagyon személyes, viszont hatalmas élmény mindannyiuknak, s legalább annyit kapok vissza tőlük, mint amennyit én adok nekik.

Az ötletből – Akik gyerekek maradnak címmel – tankönyv született. Hogyan jutottál erre az elhatározásra?

Öt év alatt több megye intézményeibe sikerült eljutnom, nagyon szeretem ezt csinálni, de nem tudok mindenhol elmenni. Az érdeklődés egyre élénkebb, a távolságok azonban egyre nőnek, már most látszik, hogy nem fogok tudni mindenhol megjelenni. Mire én innen Hajdú-Biharból eljutok, teszem fel, Zala megyébe, több év is eltelik, és akkorára itt újabb ilyen gyerekek születnek.

Ezért gondoltam, hogy oktatási segédanyagként viszont jelen lehet mindenhol. A könyv létrejöttét is támogató Emberi Erőforrások Minisztériuma vállalta, hogy a kiadványt elküldi az iskoláknak. A verseket, a dal- és játék-

Papp-Für János Egy délután

Éljen, végre süt a Nap,
hinta leng a fák alatt,
könnyű szellő hűvös hátán
papírsárkány szárnyra kap.

Elindul az égbe fel
ezerféle színekkel,
alma, körte, málna ízű
táncot jár a szíveddel.

Körbe-körbe sok gyerek,
üveggolyó nagy szemek,
felcsattanó nevetésük
bejárja a kerteket.

Csurgó méz a régi fán,
hinta leng egy kéz után,
csupa-mosoly arcodon ma
elcsöppen a délután.

Az összművészeti könyv alkotótársai: (balról-jobbra) Kovács Zsolt, Zsille Gábor, Simon Adrienn, Ványai Anita, Bódi Katalin, Mészöly Ágnes, Szabó Imola Julianna, Papp-Für János, Gerendás Péter, Bezerédi Zoltán és Rózsa Sándor

tárat Mészöly Ágnes meséje fogja keretbe, a gazdag illusztráció Bódi Katinak köszönhető, a könyvtestet Szabó Imola Julianna tervezte, a CD-mellékleten hallhatóak Gerendás Péter megzenésített versei a Másik oldal nevű zenekar előadásában. Különlegessége még, hogy olyan diszlexiás betűtípussal nyomdáztattuk, amit kifejezetten az értelmileg sérült-akadályozott gyerekeknek fejlesztettek ki az olva-

sás megkönnyítésére. A kották pedig eligazítják a pedagógusokat – néhány akkorddal kísérve bárhol, bármikor tartható belőle rendhagyó irodalomóra.

Közben az elmúlt öt év alatt rájöttem, hogy költői pályámnak és érzékenységemnek az értelmi fogyatékkal élő gyerekek körében van a legnagyobb haszna.

A BOOKR Kids letölthető alkalmazásként

is elérhetővé teszi az Akik gyerekek maradnak című verses mesekönyvet. Bezerédi Zoltán színművész felolvasásában szólnak meg a versek és a mese, az animált figurák pedig megmozdulnak – így az olvasási nehézségekkel küzdő gyerekeknek is külön élményt jelenthet a mesehallgatás. Az órák anyagából készült kötet mesévé animált változatra már netes alkalmazásként is hozzáférhető.

A kiadványt Mészöly Ágnes meséje foglalja keretbe. Patti és Domoska kalandjain keresztül ismerhetnek magukra a gyerekek. „Patti fürge. Talán túlságosan is. Egy helyben ülni sokkal nehezebb neki, mint szaladgálni, ugrándozi. Kínszenvedés neki az iskola. Domoska szívesen jár iskolába. A teremben mindig jó meleg van, a tanárok mosolygósak, és senki sem sűrgeti őt.”

A két apróság együtt tanul, viselkedik, játszik, megtudja, mi a ciki, és ismerkedik az érzelmekkel. Mindezt Papp-Für János aranyos versei, dalai és játéka kíséretében. A kiadványt Ünnepi Könyvhéten mutatták be a fővárosban, aztán oda is tért vissza, ahol született: a hajdúböszörményi Dr. Molnár István-iskolába.

Az autisták körében is jól alkalmazható a könyvbeli tematika?

Az autistáknak tartott órák a szokásosnál valóban több felkészülést igényelnek, náluk az oktatás tempóját nagymértékben le kell lassítani. Heves megyében nyolc autista gyerekek tartottam órát, köztük voltak halmozottan sérültek is – ez alatt azt értem, hogy az autizmus mellett mozgáskorlátozottság, illetve középsúlyos értelmi akadályozottság is fenn-

Péter és János (Kép: A Kertész László Hajdúsági Irodalmi Kör archívumából)

**TARTALOMJEGYZÉK
CD-MELLÉKLET**

1. Művelemben	2:32
2. Mi a másik oldal mellet?	3:48
3. Játékos gyermek	2:49
4. Dúlóperem	3:10
5. Talán semmiért	2:24
6. Napló szelvény	1:13

Jelen kötetben közlök:
Gerendás Péter
Pi a Másik oldal mellet
Ványi Anikó - író
Papp-Für János - gitár, ének
Kovács Zoltán - dob, ütőhangszerek
Kovács Gábor - basszusgitár

Papp-Für János
1976. február 10-én született, a Hajdúszoboszlói Református Képzőiskola tanulója volt. 2003-ban kezdte el a zenét, majd 2007-ben a Művészetek Műhelyében, 2010-ben a Pető Intézetben, majd 2014-ben az Angol-amerikai Egyetem zenei iskolájában folytatta tanulmányait. 2014-ben a Magyar Televízió Magyar Hangverseny című műsorában szerepelt.

Mészöly Ágnes
1971-ben született, a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karán tanított. 2008-ban a Magyar Televízió Magyar Hangverseny című műsorában szerepelt.

Bódi Kati
1972-ben született, a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karán tanított. 2008-ban a Magyar Televízió Magyar Hangverseny című műsorában szerepelt.

AKIK GYEREKEK maradnak
Mészöly Ágnes mesésével és Bódi Kati rajzaival
Diszkrétműveknek bevezető betűpussal és fejlesztő játékokkal, dalokkal
CD-melléklet Gerendás Péter zenéivel

LAGYAN NAPLO

LAGYAN NAPLO

Bács-Kiskun Megyében

Csongrád megyében

állt. Kisebb csoportokban foglalkoztam velük, ugyanis nem szerencsés, ha egy halmozottan sérült autista gyermekhez enyhe fogyatékkal élők is társulnak, tekintve, hogy tudásszintjük teljesen eltér egymástól. Én korábban mindent költői oldalról közelítettem meg, semmiféle tapasztalatom nem volt efféle terepen. Mészöly Ágnes, aki a könyvem meséjét írta, sokáig dolgozott a Pető Intézet konduktoraként, de hajdúböszörményi szakemberek is hasznos tanácsokkal láttak el a gyerekekkel való hatékony kommunikációval kapcsolatban.

Szerkezetét és tartalmát tekintve is egyedi komplex könyvről van szó. Nem ismert az, hogy a magyar irodalomban valaha is született volna ehhez fogható.

Hogyan segíti a pedagógusok munkáját a mesés-verses segédanyaghoz tartozó CD-melléklet?

A CD-mellékleten hat, Gerendás Péter által megzenésített vers található (a Másik oldal zenekar szintén közreműködött). A könyv utolsó oldalain van egy játék- és egy daltár. Utóbbi a pedagógusoknak a CD-n levő dalok előben való, hangszeres eljátszásához, a játéktár pedig a könyvben szereplő játékok megvalósításához nyújt segítséget.

Gerendás Péterrel hogy kerültél szorosabb munkakapcsolatba?

Péter zenéit már gyerekkorom óta ismerem, de személyesen csak pár évvel ezelőtt – épp a Kertész László Hajdúsági Irodalmi Kör meghívására, itt Hajdúböszörményben – találkoztam vele. Akkor megemlítettem neki, hogy vannak speciális igényű gyermekek számára írt verseim, és felkértem őt arra, hogy zenésítse meg őket, amit boldogan vállalt. Természetesen a könyv CD mellékletének felvételekor is az ő segítségét kértem, így még többet köszönhetek neki a versek megzenésítésén kívül is. Amellett, hogy közreműködik a hanglemezen, az ő stúdiójában készült el a CD, a Másik oldal nevű zenekari formációnk közreműködésével.

Az „Akik gyerekek maradnak” című könyved megmértetted külföldön is... (<https://librarius.hu/2016/08/01/ezek-a-gyerekkönyvek-utaznak-torontoba/>)

Igen így van. A Torontói Nemzeti Könyvtár három évtizede gyűjti azokat a gyerekkönyveket, amelyek olyan gyerekekhez vagy gyerekekről szólnak, akik valamilyen fogyatékkal élnek. Most újra lehetőség nyílt jelölni könyveket arra a listára, amely kétévenként bemutatja be a kiemelkedő könyveket ebben a műfajban (kb. 50 könyv kerül kiválasztásra). A hírlevélben meghirdetett lehetőségre 3 pályázat érkezett, mindhárom érdekesnek tartották arra, hogy kikerüljön Torontóba, hogy aztán a nemzetközi zsűri döntsön arról, felkerülhet-e valamelyikük a listára. Ilyen:

- az Autispektrum Egyesület Csillagbusz című könyve (szerző Dr. Stefanik Krisztina, illusztrálta Bartos Erika),
- a Naphegy Kiadótól az Ez egy ilyen nap (szerző Mészöly Ágnes, illusztrálta Paulovkin Boglárka) és
- a Magyar Napló Kiadó gondozásában megjelent Akik gyerekek maradnak (alkotók Papp-Für János, Mészöly Ágnes, Bódi Kati, Gerendás Péter) című könyvek.

Úgy tudom, hogy Balog Zoltán miniszter úr rendszeresen érdeklődik afelől, hogy hol tartasz a rendhagyó zenés irodalmi óra terjesztésével.

Miniszter úr nyitottsága és rendszeres érdeklődése az ügy iránt számomra is felemelő. Minden tőle telhető támogatást megad és megadnak a munkatársai is. Nemrég adtam át neki személyesen azt a bekötött gyűjteményt, amelyikben összefoglaltuk az eddigi rendhagyó irodalmi órák történéseit. Hálásan megköszönte az öt éves munkát és teljes támogatásával további eredményes misszióra biztatott.

Papp-Für János azt vallja: – Sérült emberek között dolgozni valakinek akár teher is lehetne, de ő úgy mondja, többet kap tőlük, mint amennyit ad, ez lett a költői tevékenységének egyik értelme, hivatása.

Nógrád Megyében

A költő eddig megjelent verseskötetei:

Rámcsukódott ajtók mögött (2007), Metaszetek (2009), Apokrif (az út) (2009), Nehogy egyedül (2013), Minden után – Művészeti kórtanok (2015), Árnyék-apa (2016) Akik gyerekek maradnak (2016)

Az interjúhoz használt alapforrások:

<http://www.haon.hu/a-harmonia-serultben-es-epben-is-kozos/2204727> Szerző: Rác I. Péter, 2016. április 6.

<https://www.vasarnapihirek.hu/friss/rendhagyó-kuldetes>

<http://nol.hu/kultura/vegigszavalja-az-orszagot-az-unortodox-tanar-1609993>

<https://www.naplo.hu/helyi/2016/04/10/az-irodalom-a-serult-gyerekeknek-is-jar.naplo>

<https://librarius.hu/2016/05/12/akik-gyerekek-maradnak-magyar-mesekonyv-ertelmi-fogyatekos-gyermekeknek/>

<http://uveghegy.com/2016/07/04/egymast-segitve-interju-papp-fur-janos-koltovel-az-akik-gyerekek-maradnak-cimu-kotetrol/>

<https://librarius.hu/2016/08/01/ezek-a-gyerekkonyvek-utaznak-torontoba/>

(Kép: MTI archívum)

Mester Béla

Gyilkos és áldozat

Két királynő: Stuart Mária és I. Erzsébet

Az alábbi írásban a két királynő viszonyáról lesz szó. Az események fonalát 1568-tól vesszük fel. Attól az időponttól, amikor Stuart Mária Skóciából Angliába menekült. Életük korábbi eseményeire nem térünk ki, mert ez az írás terjedelmi kereteit szétfeszítené. Csak annyiban utalunk vissza az előzményekre, amennyiben a téma kifejtése ezt szükségessé teszi.

A két királynő kapcsolatának története egy konfliktus története, amelynek rokoni, trónutódlási, vallási okai vannak, és amely konfliktus egy törvénytelen, jogtalan gyilkossággal végződik. A két rokon uralkodó viszonya 1568-ig is feszültségekkel terhes. Ennek okaira később visszatérünk. Csak egy példát emelünk ki. Amikor 1561 nyarán Stuart Mária, mint özvegy francia királyné, haza akart térni Skóciába, akkor ezt Erzsébet megtagadja, illetve szándékosan későn adja meg Mária és kísérete számára a *salvus conductus*-t (menlevelet), így kénytelenek tengeri úton utazni. Először térjünk vissza a rokoni kapcsolat tisztázására. Ez azért is fontos, mert befolyásolta az angol trónöröklést.

Kezdjük a sort Erzsébettel! Ő 1533. szeptember 7-én (Greenwich) született. Apja VIII. Henrik, Anglia királya, anyja Boleyn Anna, VIII. Henrik 2. felesége. Nagypapja VII. Henrik, 1485-1509 között uralkodott. Ő az, aki véget vetett a „rózsák háborújának”, a York- és Lancaster-ház közötti harcnak. Erzsébetnek van még két élő féltestvére. Mária (anyja: Aragóniai Katalin) és Edward (anyja: Jane Seymour). Amikor 1547. január 28-án VIII. Henrik meghalt, a trónt fia VI. Edward örökölte. Ő 1547-től 1553-ig uralkodott. A trónon Mária követte: 1553-1558. Tudor Mária angol királynő 1558. november 17-én hunyt el. Amint tudjuk, a trónon Erzsébet követte őt. Csakhogy az ő jogigénye az angol trónra nem egyértelmű! Vizsgáljuk meg, ki tarthatott rajta kívül igényt az angol trónra! Mivel Edward és Mária utód nélkül távozott az élők sorából, magától értetődne, hogy Erzsébet következik. De! VIII. Henriknek volt egy Mária nevű testvére, akinek unokája Lady Jane Grey is joggal pályázhatott, de 9 napig uralkodhatott, mert Tudor Mária 1554-ben lefejeztette. Három gyermek lép elénk, közülük a tényleges, jogos igénylő Stuart Mária. Az ő apja V. Jakab skót király, apai nagyanyja Tudor Margit, VIII. Henrik testvére. Sok történész tévesen történetünk két főszereplőjét, Erzsébetet és Stuart Máriaát unokatestvéreknek tartja. Erzsébet számára Mária a nagynénje unokája, Mária számára Erzsébet az apai nagyanyja unokahúga. Igen, elég bonyolult, de a lényeg az, hogy közeli rokonok voltak. Erzsébet azért nem volt az akkori jog szerint törvényes trónjelölt, mert VIII. Henrik válását Aragóniai Katalintól Thomas Cranmer canterburyi érsek és egyházi bizottsága 1533. májusában mondta ki, és Erzsébet 1533. szeptember 7-én született. Tehát törvénytelen, házasságon kívüli gyermek volt. 1536-ban maga az angol parlament is kizárta őt a trónöröklésből, és hiába helyezte vissza őt jogaiba egy 1554-es törvénycikk, a törvénytelen belyegét ez már nem törölhet-le róla. Nos ezért tarthatott jogos igényt Stuart Mária az angol trónra.

Térjünk vissza Máriához! Ő 1542. december 8-án született Linlithgow várában. 1543. szeptember 9-én Skócia királynőjévé koronázták a stirlingi várkapornában.

Miután nagy vonalakban bemutattuk a két főszereplőt, előre kell haladnunk az 1568-as évhez. Nem tárgyaljuk az ez előtti skóciai belpolitikai bonyodalmakat, érdemben csak a Máriát érintő néhány eseményt vázoljuk fel. Főúri összeesküvők Loch Leven várába zárták, lemondatták. (A fogságban, erőszakkal kikényszerített lemondás,

a csatatérről 60 mérföldnyire délre. A következő állomás Terregles vára volt. Itt született meg az elhatározása, hogy merre menjen tovább. Maradhatott volna Skóciában, hiszen számtalan híve volt még, és talán megérkeztek volna a francia segédcsapatok, hogy támogassák trónja visszaszerzésében. Mehetett volna Franciaországba. Ez lett volna a leglogikusabb, legokosabb döntés. Hiszen Franciaország katolikus volt, ott nevelkedett 13 esztendeig, elidegeníthetetlen birtokei voltak ott, az özvegy királynénak járó jöve-

Kép: Internet

az akkori jog értelmében is törvénytelen, érvénytelen volt!) Innen 10 és fél hónap után szűkebb környezetbe segítsége révén 1568. május 2-án sikerült megszöknie.

Még egyszer megpróbálkozott trónja visszaszerzésével, de a langside-i vesztes csata után menekülnie kellett. Az első állomás Dumfries volt,

delem várta, és számíthatott rokonságára: a Guise-családra (édesanyja Marie de Guise volt), sógorára, IX. Károly francia királyra, és anyósára Medici Katalinra. Hívei intették, hogy ne bízson Erzsébetben, álnok, mint Anglia. Mégis ezt az országot választotta. Ez a döntés nem volt megfontolt, voltaképpen megmagyarázhatatlan. Május 16-án

Workington mellett lépett angol földre. Szabad akaratóból érkezett, hogy segítséget kérjen rokonától, Erzsébettől. Mária érkezése zavarba hozta Erzsébetet és tanácsadóit. Ha szabadon járhat-kelhet Angliában, akkor az angol katolikusok vezetőjévé válhat, tehát veszélyes. Ha továbbengedik Franciaországba, akkor a francia jelenlét, segítség formájában a brit szigeteken nem állt az angolok érdekében. Úgy döntöttek, hogy marasztalják, nem épp fogolyként, de nem is szabadon. Igen, csak ez visszaélés a vendégjoggal. Már ekkor, 1568. májusában felvetette Erzsébet, hogy rokona, Mária angol bíróság előtt tisztázza magát, bizonyítsa ártatlanságát az intrikák, a Skóciában történtek miatt! Skót-angol tárgyalásokat követően Carlisle-ből Boltonba kellett költöznie, mert az előbbi hely veszedelmesen közel volt a skót határhoz. 1568. július végén Mária beleegyezett

volt a foglára. Mária ideje nagy részét hímzéssel töltötte. Egészségi állapota fokozatosan romlott. Szóba került egy esetleges házasság Mária és Norfolk hercege között. Amikor erről Erzsébet értesült, Norfolkot a Towerbe záratta. 1569. novemberében két észak-angliai katolikus gróf felkelést robbantott ki, nem Mária érdekében. Itt pusztán egy elszakadási kísérletről volt szó. 1570. január 11-én megölték a linlithgow-i főúcnán Skócia régensét, aki mint James Stuart, Moray grófja, történetesen Stuart Mária unokatestvére volt, és aki Máriának rengeteget ártott. (Összeesküvés, Mária fogságban tartása, vádaskodás a yorki konferencián, Kazettás Levelek, stb.). Mária próbált ajándékot küldeni 3 és fél éves kisfiának, egy pónilovat. Erzsébet sem leveleit, sem ajándékait nem engedte át Skóciába.

1570. májusában megérkezett V. Pius a protes-

egyáltalán létezett, és nem Walsingham irányította a háttérből, beépített ügynökökkel - Erzsébet meggyilkolására. A másik szál a skót királynő kiszabadítására szőtt terv volt. Egyébként ezt csak külföldi kapcsolatokkal, külföldi hatalmi segítséggel lehetett volna végrehajtani. Ez az ál-összeesküvés volt Stuart Mária halálos ítélete. Walsingham legravaszabb húzása az volt, hogy beépített ügynökei a külföldi segítség bizonyosságát emlegették, a külföldiekkel azt hitették el, hogy az angol katolikusok tervei kiforrottak, a katolikus hívők száma pedig jelentősebb, mint valójában. Ördögi, de el kell ismerni, zseniális terv. Csak nagyon aljas. 1586. augusztus 11-én megengedték Máriának, hogy kilovagoljon, ez is egy megrendezett jelenet volt, amikor egy lovasscsapat jött, vezetője „leleplezte” Máriát. Szeptemberben átszállították Máriát és kíséretét Fotheringhay várába. A per október 15-én kezdődött, angol főrendek és titkos tanácsosokból álló bizottság előtt. Máriának nem engedték meg, hogy védője, tanú, titkára, írnoka legyen. Perének igazságtalansága nem csak ezekben a körülményekben rejlett, hanem hogy egyáltalán sor kerülhetett rá. Hogy lehetett egy független ország független királynőjét bíróság elé állítani Angliában, holott Stuart Mária nem is volt Erzsébet alattvalója? Továbbá, egy királynő felett akármilyen főrendek, hercegek, stb. nem ítélezhetek, mert az angol igazságszolgáltatás egyik talpköve szerint mindenkinek joga volt megkövetelni, hogy csak egyenrangúak ítélezhesse nek felette. Tehát Mária esetében csak kizárólag Angliai Erzsébet. Az ítélet előre eldöntött volt, nevezhetjük az egész színjátékot akár .XVI. századi koncepció pernek is. Az ítélet aláírásával Erzsébet habozott. 1587. február 2-án Erzsébet hívatta Davison titkárát, hogy hozza el a kivégzési parancsot, aki azt egy csomó aláírandó okirat közé rejtette. Február 7-én lefejezték Stuart Máriát. Erzsébet a hír hallatán fúriaként vetette magát Davisonra, és nyomban tömlöcbe záratta, amiért kiadta a kivégzési parancsot, holott Erzsébet utasította, hogy tésse rá a lordkancellárral Anglia nagypecséttjé. Egy nagy színjáték következett Erzsébet részéről. Azt állította, hogy ő csak megőrzésre adta át az iratot, a koronatanács tagjaival is úgy bánt, mintha gonosztevők lennének. Végül Cecil, a lordkancellár unta meg a sértegetéseket, és azt vágta Erzsébet fejébe, hogy „e komédiázás legfőljebb a tulajdon lelkiismerete megnyugtatósára lehet jó, a világ szemében azonban édeskeveset ér, hiszen köztudott, hogy nemcsak a parancsot, de az ország nagypecséttjét is kiszolgáltatta Davisonnak” (Antonia Fraser).

Fotheringhayben gyilkosság történt. Ez nem vitás. Mint ahogy az sem, hogy ezzel vér tapadt Erzsébet kezéhez, de úgy is, hogy a kalóza (Drake, Frobisher, Howard, stb.) által a spanyol ezüstflották kifosztása során embereket öltek, és ebből a nemesfém zsákmányból Erzsébet is részesedett, a közöttük megkötött egyezmény alapján.

Milyen tényezők motiválták arra Erzsébetet, hogy elpusztítsa Stuart Máriát? Összefoglalva a következőket állapíthatjuk meg: 1./ amíg Mária él, veszélyben a trónja, hiszen ő is tudta, hogy Mária a jogos trónörökös 2./ amíg Mária életben van, a katolikusok veszélyt jelentenek uralmára, és az országra nézve 3./ és amíg életben van Mária, a katolikus nagyhatalmak: Franciaország és Spanyolország megtámadhatják országát 4./ Erzsébet irigy volt Máriára, mert megnyerő természetű, jólelkű, nagyon szép nő volt, ő pedig csúnya 5./ irigy volt rá azért is, mert Máriának volt egy gyermeke, neki nem volt, itt Erzsébetet idézve ő „csak egy száraz kór”.

Egy történész nem ítélezhet, nem feladata. Ítélezzen az olvasó! A történelem már megtette.

a „perbe”, bár az angoloknak semmilyen jogcímük nem volt egy másik ország uralkodója felett bíraskodni, aki az állítólagos bűneit nem is Angliában követte el. Az angolok kerülték a „per” szó használatát, de az eljárás érdemben per formájában zajlott. Ez volt a yorki konferencia, amely volta-képpen bizottsági ülések sorozata, ahová minden érintett fél elküldhette képviselőit. A yorki konferencia 1568. októberében kezdődött, amelyet Erzsébet Westminsterbe rendelt. December elején kerültek bemutatásra az ún. Kazettás Levelek, azok a levelek, amelyek Stuart Mária „bűnösségét” bizonyítják férje megölésében. A probléma az, hogy az eredetiek, amelyek francia nyelven íródtak, eltűntek. A konferencia csak az angol fordítást láthatta, márpedig a kézírás miatt az eredetiek fontosak lettek volna! A másolatoknak hiányzik az eleje és a vége és (!), Stuart Mária jellegzetes aláírása. Magyarán ezek a levelek nem bizonyító erejűek, közönséges hamisítványok. Nem véletlen, hogy nem mutatták meg Stuart Máriának! Azonnal lelepleződött volna a hamisító, aki a Mária elleni összeesküvő skót főnemesek egyike volt. E komédia közben Máriát és környezetét átszállították (1569. február) Tutburybe, amelyet valamennyi börtöne közül legjobban gyűölt. A vár nyirkos volt, a környező lápból bűzös párák szálltak fel. Itt élt 15 és fél évig, Shrewsbury grófja

táns Erzsébetet kiközösítő bullája, amely szinte megpecsételte Mária sorsát, hiszen ez felmentette az angol katolikusokat az Erzsébet iránti kötelesség alól. Máriának tudomása volt 1570-72-ben a Ridolfi-összeesküvésről. A parlament a fejét követelte, de Erzsébet megvédte rokonát, hiszen ha hirtelen meghalna, akkor inkább Mária kövesse a trónon, és nem a még kiskorú jelöltek, közöttük Mária fia Jakab. Mária leveleket írt Erzsébethez, hogy engedje szabadon, de levelei süket fülekre találtak. A skót királynő minden áron szeretett volna kiszabadulni a fogságból, annál is inkább, mivel egészségi állapota fokozatosan romlott, összefüggésben azzal, hogy a korábbi életében egészségét erősítő tevékenységeket megtiltották neki: lovaglás, vadászat, labdajátékok. Romló állapota miatt például II. Fülöpre hagyta az angol trónra vonatkozó örökösödési jogait. Volt ennek perze egy olyan vonzata is, hogy megnyerte Fülöp támogatását, segítségét a szabadulásra.

Volt Erzsébetnek egy államminisztere, Sir Francis Walsingham, aki titkos ügynök is volt, nem akármilyen. Walsingham gyűlölte az „ördögi nőszemélyt” (Stuart Máriát), akinek elpusztítását élete legfőbb feladatának tekintette. Hamis összeesküvést fundált ki, amelyet a történettudomány Babington-összeesküvésnek ismer. Két szálon futott. Az egyik maga az összeesküvés, ha ugyan

